

**ОПОЗИЦІЯ ТРАНСГУМАНІЗМ І АЛАРМІЗМ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку науки. XXI століття Розглядаються питання впливу сучасної науки на розвиток соціуму, а також виникнення потужних екзистенціальних страхів, занепокоєнь і тривог інтелектуалів за долю суспільства майбутнього.

Ключові слова: технологічна сингулярність, Mega-science, трансгуманізм, алармізм

В статье проанализированы основные тенденции развития науки XXI века. Рассмотрены вопросы влияния современной науки на развитие социума, а также возникновение мощных экзистенциальных страхов и тревог интеллектуалов за общество будущего.

Ключевые слова: технологическая сингулярность, Mega-science, трансгуманизм, алармизм

The key tendencies of development of the XXI-th century science are analyzed in the article. The influence of modern science on social development and appearance of great existential fears, disturbances and worries of intellectuals about society's future are considered.

Key words: technological singularity, Mega-science, trans-humanism, alarmism.

Інтенсивне зростання досягнень у галузі високих технологій, таких як: мікроелектроніка, кібернетика, біоніка і т.п., дає підставу вважати, що світ у своєму технологічному розвитку рухається до певної еволюційної точки. Ця прогнозована точка еволюції називається точкою технологічної сингулярності і пов'язана головним чином з розвитком нано-, біо-, інфо- та когнітивних технологій. «Технологічна сингулярність», мабуть, – найбільш реальна загроза, породжувана *Mega Science*. Оскільки «технологічна сингулярність» – це наше наукомістке майбутнє, то проблема техносингулярності набуває нині не тільки світоглядного, але й глибокого, гуманітарного, життєво-важливого значення для всіх нас [1; 2].

Перетворювальний потенціал *Mega-science*, яка модернізує індустрію високоінтелектуальних пізнавальних технологій, зростає колосальними темпами. З огляду на цю тенденцію, сучасні експерти прогнозують, що через кілька десятиліть за допомогою мегаколайдерів, більш могутніх ніж недавно запущений Великий Адронний Колайдер, у ядрі атома можна буде виділяти кварки. А це значить, що *Mega-science* перетвориться в джерело не тільки *нано-технологій*, але й *кварко-технологій*. *Кварко-технології* перенесуть людську практику на рівень адронної матерії, тобто матерії, з якої складаються протони, нейтрони, атомні ядра. Завдяки цьому *кварко-інженерія* буде грати в практиці перетворення світу неживої матерії таку ж роль, яку нині грає *генна інженерія* в практиці перетворення світу живої матерії.

Практика використання згаданих високоінтелектуальних супертехнологій вплине на такі глобальні процеси як еволюція біокосмосу та антропокосмосу, еволюція психокосмосу, еволюція соціокосмосу. Глибокі наслідки вона визве й у сфері генно-інженерних перетворень біосоціальної природи людини.

Людина, яка перетворює всі рівні фундаментальної структури матерії за допомогою усе більш могутніх установок *Mega-science*, самоусвідомлює себе силою *космічного* масштабу. У перспективі ця сила виявиться здатною не тільки облаштовувати навколосемний космос, населяти безжиттєві планети штучно створеними формами життя, але й породжувати суперпотужні гравітаційні поля, що лютують у надрах чорних дір, здійснювати штучні вибухи Сонця й інші мега-експерименти. Навіть по космічних мірках перетворення людини у творця *Mega-science*, – це подія гігантського масштабу.

Практика використання високоінтелектуальних пізнавальних технологій, що відповідають умовам і вимогам *Mega-science*, формує якісно нові здібності творчої переробки наукової інформації за допомогою інформаційно-обчислювальних мега-мереж. Вона значно розширює границі інтелектуальної компетенції творців науки в сучасному «суспільстві знань». Такі високоінтелектуальні пізнавальні технології припускають трансдисциплінарну смислоутворюючу

комунікацію, яка забезпечує можливість переживання, знаходження герменевтичного досвіду й рефлексії. Забезпечуючи умови формування міждисциплінарної інтелектуальної професійної компетентності, вони вдосконалюють здатність створювати нове знання, вирішувати завдання усе більше високих рівнів складності.

Перетворюючи традиційні уявлення про науку, про її філософію, про її можливості, про її творців, і, звичайно ж, про могутність і небезпеки прийдешніх наукових експериментів над фундаментальною структурою матерії, практика використання установок *Mega-science* стає потужним джерелом екзистенціальних страхів, занепокоєнь, тривог інтелектуалів [3, 15]. У контексті цієї практики гуманітарні (морально-етичні) проблеми прийдешньої коеволуції біокосмосу, антропокосмосу, соціокосмосу набувають якісно нового звучання. Головне питання, яке сьогодні хвилює гуманітаріїв, є таким: Що відбудеться із планетарним соціумом, якщо доступ до установок *Mega-science* не буде надійно закритий для таких користувачів, котрі позбавлені духовного коріння, байдужі до моральності, безмежні у своїх устремліннях, одержимі спрагою влади над світом живого?

Так поглянувши на сучасне суспільство ми можемо виділити два напрями його перспективного розвитку з одного боку це трансгуманізм, який декламує все більш фундаментальніший опір на досягнення наукового співтовариства, а з іншого це алармізм який намагається звернути увагу на можливі наслідки науково-технічного прогресу. Дійсно трансгуманізм являє собою радикально новий підхід до роздумів про майбутнє, що базується на припущенні, що людський вид не є кінцем нашої еволюції, але швидше, її початком. Це поняття як ми можемо визначити так:

- Вивчення результатів, перспектив і потенційних небезпек використання науки, технологій, творчості та інших способів подолання фундаментальних меж людських можливостей.

- Раціональне та культурний рух, що затверджує можливість і бажаність фундаментальних змін в положенні людини за допомогою досягнень розуму, особливо з використанням технологій, щоб ліквідувати старіння і значно посилити розумові, фізичні і психологічні можливості людини.

Трансгуманізм можна описати як продовження гуманізму, від якого він частково і походить. Гуманісти стверджують, що суть людей у тому, що лише окремі особистості мають значення, а ми можемо не бути ідеальними, але при цьому ми можемо покращити стан речей і сприяти раціональному мисленню, волі, терпимості і демократії. Трансгуманісти погоджуються з цим, але крім того вони приділяють особливу увагу тому, ким ми потенційно можемо стати. Ми не тільки можемо використовувати розумні способи поліпшення становища людини та навколишнього світу, ми також можемо використовувати їх, щоб поліпшити себе, людський організм. Доступні нам методи не обмежені тими, які зазвичай пропонує гуманізм, ми також можемо використовувати технологічні способи, які в підсумку дозволять нам вийти за межі того, що більшість вважає людським [4].

Трансгуманісти вважають, що завдяки прискореному науково-технічному прогресу, ми виходимо на абсолютно новий етап у розвитку людства. У найближчому майбутньому ми зіткнемося з можливістю створення штучного розуму, будуть створені нові інструменти пізнання, які об'єднують в собі штучний інтелект з новими видами інтерфейсів. Молекулярна нанотехнологія володіє достатнім потенціалом, щоб створити безліч ресурсів для кожної людини і надати нам повний контроль над біохімічними процесами в наших тілах, дозволивши нам позбутися хвороб. За допомогою перебудови або фармакологічної стимуляції центрів задоволення в мозку, ми зможемо відчувати більший спектр емоцій, нескінченості щастя і необмежені по інтенсивності радісні переживання кожен день. Трансгуманісти бачать і темну сторону майбутнього розвитку, визнаючи, що деякі з таких технологій здатні завдати людському життю великої шкоди; саме виживання нашого виду може виявитися під питанням. Хоча ці можливості і є радикальними, але їх розглядає більше число вчених і науково грамотних філософів та соціальних мислителів.

В останні роки трансгуманізм поширювався по всьому світу по експоненті. В даний час існують дві міжнародні трансгуманістичні організації, Інститут Екстропії (Extropy Institute) і Всесвітня Трансгуманістична Асоціація (World Transhumanist Association), обидві публікують онлайн журнали та організують конференції з питань трансгуманізму. У багатьох країнах існують місцеві трансгуманістичні групи. Зростаючий обсяг матеріалів про трансгуманізм публікується в Інтернет, а також у книгах і журналах.

Трансгуманісти пропонують значно більш реалістичну альтернативу: не відступати назад, але наполегливо і вперто просуватися вперед. Тут виникає потреба поглянути на сьогоднішній

світ. Порівняти те, що ми можемо бачити зараз з тим, що ми могли б побачити шістдесят років тому. Не буде занадто сміливим припустити, що ще через шістдесят років рівень технологій і спосіб життя людей буде просто дивовижним по нашим теперішнім стандартам. Навіть за найбільш консервативними прогнозами, якщо ми припустимо, що світ продовжить розвиватися поступово, так як це відбувалося з сімнадцятого століття, у найближчі кілька десятиліть ми зможемо спостерігати разючі зміни.

Цей прогноз підтверджується тим фактом, що в багатьох важливих областях очікуються вирішальні прориви. Інтернет об'єднує населення світу, додаючи новий шар до людського суспільства, шар, в якому головним є інформація. Ми завершуємо розшифрування людського генома і розробляємо методи генної інженерії, за допомогою яких ми зможемо використовувати цю інформацію для втручання у дорослий організм людини або для сприятливих змін наших дітей. Швидкість комп'ютерів подвоюється кожні вісімнадцять місяців і досить скоро наблизиться до людського мозку з обчислювальною потужністю. Багатьох трансгуманістичних цілей можна домогтися з сьогоднішніми технологіями. Які можуть бути сумніви (за винятком можливості загибелі цивілізації) у тому, що технічний прогрес дасть нам набагато радикальніші можливості в майбутньому?

Молекулярне виробництво здатне повністю змінити місце людини в оточуючому її світі. Але чи можлива така технологія? Ерік Дрекслер та інші вчені показали, що нанотехнологія не суперечить законам хімії та описали кілька різних шляхів її розвитку. Опис нанотехнології може здатися занадто оптимістичним, можливо, тому, що її можливості настільки безмежні, але фахівці в області нанотехнології відзначають, що до сьогоднішнього дня не було опубліковано жодної статті з технічно аргументованою критикою Дрекслера. Нікому не вдалося знайти помилку в його розрахунках. Між тим, інвестиції у цій галузі (які вже складають мільярди доларів) швидко зростають, а деякі прості методи молекулярного виробництва вже застосовуються.

Є багато незалежних способів і технологій, завдяки яким люди можуть перетворитися на постлюдей. Поки невідомо, яка технологія буде вдосконалена раніше за інших, і який спосіб ми виберемо. Але в тому випадку, якщо цивілізація продовжить існувати й надалі, то отримаємо неминучу можливість стати постлюдьми.

Але з іншого боку на перший план сучасного світогляду на противагу трансгуманізму виступає і інший тип світоосягнення – алармізм, який виступає як страх перед науко-містким майбутнім. З точки зору філософії, цей феномен це – прояв загальної самоактивності матерії і духу, а також їх рефлексії і взаємодії. В історії філософії страх і алармізм постають в центрі уваги екзистенціалістів. У філософії та соціальної психології алармізм і світовідчуття страху в поведінці людей вперше визначив Ф.М. Достоевський. Саме він зауважив, що людина не є мудрою істотою, а являється істотою ірраціональною, яка відчуває страх і навіть має потребу в стражданні. Людина до всього ще й істота ризикова. вона хоче заглянути в жахливу прірву, аби потім, отпрянувши від неї, відчувти радість полегшення від страху.

Хоча алармізм взагалі і соціальний зокрема в ході історії не оформився в якусь особливу систему поглядів, на відміну від, шопенгауеровського песимізму, ніцшеанства або екзистенціалізму. Він не є також певною теоретично оформленою концепцією ні в екологічній теорії, ні в світогляді тих, хто практично на рівні теоретичного аналізу бореться за виживання людства перед обличчям глобальної катастрофи і сталій розвиток на планеті. Соціальний алармізм вбирає в себе як філософію екстремізму, песимізм, так і екзистенціалізм. Соціальний алармізм історично виник не з релігії або будь-якої філософії, ідеології взагалі, а з досвіду і конкретної емпірії людей.

Основи алармізму знаходяться в самому бутті, існуванні і специфічних властивостях рефлексивних систем, а також в умовах їх взаємодії із середовищем. У всіх живих систем та мереж є рефлекторні та психологічні (як у людини) підсистеми і механізми оцінки сьогодення, а також передбачення майбутнього, оцінки результатів дії. Вони є у всіх біхевіоральних, тобто функціонально орієнтованих поведінкових об'єктах. Тут біхевіоральні мережі та системи - це всі об'єкти живої природи, включаючи людину, а також змішані, гібридні системи та мережі, такі як екологічні, технічно-людські та інші. Біологічну і психологічну основу алармізму, утворюють природні програми, подразливості, реактивності, безумовні й умовні рефлекси людини, а також реакції, сформовані в умовах соціального життя в рамках культури. Вони спираються на певну біологічну основу відчуття свого існування. Останнє означає присутність в людині відчуття її буття в певний момент часу. Цей принцип визначає багато чого, в тому числі оптимальну етику дії. Він створює критерії життєздатності, самоідентичності, ефективності дій людини, почуття

совісті, сорому, провини створені і розвинуті в умовах її культури протягом історії. Фізіологічної та психологічної основами страху будуть захисний рефлекс і рефлекс самозбереження, які можуть стрибкоподібно перевести живу істоту до стану агресії, атараксії чи байдужості. Це не можна не враховувати в управлінській, економічній, соціальній та політичній практиці.

В цілому алармізм визначається як песимістична свідомість, світовідчуття і рефлексії, хоча й особливого, крайнього, маргінального типу. Екстремістська форма соціальної філософії алармізму – це песимізм. Песимізм, це не тільки душевний настрій, самопочуття людини, але це і особлива система уявлень про світ і про себе в цьому світі в світлі негативного ставлення до існуючого і очікуванням від майбутнього. Песимізм разом з тим і ціннісна сторона світосприйняття і рефлексії. Таким і є алармізм. В ньому світ і людина оцінюється і осмислюються з точки зору співвідношення добра і зла, справедливості і несправедливості, щастя і страждань, свободи і гноблення, панування і підпорядкування і т.д. Песимізм як фундамент алармізму є по-суті справи оцінюючий модус, тон і настрої, який пронизує все негативне у почуттях і думках людей. Чистий стан страху і відчаю постають згубними для людини, а надія та оптимізм – це останнє, що вмирає разом з людиною. Песимізм отримав у мисленні і світовідчутті людей теоретичне і релігійне оформлення. Феномен соціального алармізму та песимізму постає всеохоплюючою і домінуючою характеристикою ставлення людини до світу, хоча вони аж ніяк не притаманні більшості товариств так званого "третього світу". Це відбувається в силу цілого ряду причин: умов життя людини у відповідних країнах, специфіки їхньої культури, традицій, вірувань і т.п. Проявом соціального алармізму та песимізму у сферах свідомості і поведінки постає екологічний алармізм. Алармізм який сформувався в ХХ столітті постає як екологічний світогляд, згідно за яким людство (точніше - сучасну цивілізацію) в недалекому майбутньому чекає загибель із-за нерозумної, надмірної експлуатації природи, забруднення навколишнього людини середовища техногенними відходами та часткового включення їх в ланцюзі харчування, обмінні цикли. [5]

Соціальний алармізм в областях, про які йде мова, - одна з домінуючих свідомості, світовідчуття, поведінки та вчинків людей, один з головних факторів, що враховується, коли приймають і реалізують ті чи інші рішення у сферах економіки, фінансів, соціального життя, культури, освіти, релігії, науки, політики та ін. Тут будь-які рішення, які викликають тривогу, страх, почуття занепокоєння можуть стати тією краплею, яка переповнює чашу, коли різного роду полюси і противаги вже не спрацьовують. Подібне явище для складних систем було досліджено і розкрито у синергетиці при аналізі зон нестабільності і біфуркації.

Зауважимо, що безпосередня реакція людей на глобальні проблеми сучасності і кризу всього суспільства така: треба негайно обмежити виробництво того-то й того-то, злитися з природою, всіляко розширюючи заповідні та охоронювані зони, інакше жити стане взагалі неможливо, і т.д. Весь вибух тривожного інтересу до такого роду проблем, оцінки, висновки та пропозиції зовсім не інспірованість філософії песимізму або екзистенціалізму. Визначальну роль тут зіграли любов до життя, і сама практика життя. Все це на відміну від ведучого в нікуди, у глухий кут і в безвихідь песимізму і екзистенціалізму, - зверненого (в цілому) до затвердження для людини позитивних програм життя і виживання. Ці останні ґрунтуються на принципі оптимізації та ефективності у відповідних системах, на раціональних рішеннях даних проблем.

Алармізм здатний до прогнозування та проектування своїх дій, стане пропонувати альтернативи можливого ходу подій. Все це обумовлюється його здібностями розгледіти майбутнє, коли існує "прозорість" просторів можливостей і можливих дій які можна розділити і розглядати самостійно. Частіше за все він повинен відслідковувати одночасно кілька траєкторій подій самого різного, масштабу, плану та характеру, які стосуються багатофакторних і багатопараметричних об'єктів, зважувати все це з урахуванням власних сил і можливостей. Окремо взятому індивіду найчастіше така ноша непосильна. Сказане про простори можливостей і можливих дій легко зобразити графічно. Зауважимо, що сучасна наука вже має в своєму розпорядженні ефективні засоби для аналізу складних багатопараметричних систем за допомогою засобів прикладної теорії нечітких систем, паранепротиворічної логіки та теорії управління, статистики та експертних оцінок.

Розглядаючи алармізм виділяють два його види: алармізм взагалі і соціальний алармізм.

Алармізм певного суб'єкту в повсякденній діяльності в рамках конкретно буття та оточення. Це свого роду алармізм, зникаючий слідом за зникненням конкретних та можливих екстремальних ситуацій, що стосуються суб'єкта діяльності. Цей алармізм спонукає до відповідної реакції на ці екстремальні ситуації, у тому числі й на уявні. Він штовхає до дій у дусі захисту, самозахисту, кооперації, підтримки, пристосування, а також агресії, атараксії та вичікування.

Алармізм суб'єкта по відношенню до середовища і до себе. Таким постає перед нами соціальний алармізм, який охоплює проблеми можливого майбутнього. Він може бути відносно диференційований за багатьма параметрами. Він ієрархізований і має постійний зв'язок з історичними уявленнями самого суспільства

Ці види алармізму постають свого роду дзвонами тривоги серед егоїзму, байдужості, інертності та безпечності в соціумі. Різні люди, їх групи, верстви, класи, етноси, держави та ін в силу виховання, традицій, пануючої моралі, ідеології можуть по-різному реагувати на одні і ті ж ситуації, характер можливостей і наслідків в майбутньому. Основна відмінність реакцій на екстремальність – у дуже різних можливостях і здібностях адекватно реагувати на загрози для життя, існування і продовження діяльності, цінностям, ідеалам. Інша справа негативні для всіх, глобальні за своїми масштабами та грізні екстремальні ситуації, катастрофи і катаклізми. Вони можуть об'єднати величезні маси людей на планеті. У зв'язку з цим є сенс розрізняти загальний і конкретний алармізм.

Не можна не сказати про абсолютизацію, перебільшення в алармізмі певних властивостей, станів. Алармізм можна точніше зрозуміти як перехід людини (взагалі, агента діяльності) через межу власних норми та оцінок в різних сферах емотивності, раціональності, поведінки та дій. Фактично, це часто необґрунтоване перебільшення, необ'єктивності оцінок, помилковості розуміння та сприйняття реального і можливого. Ми наповнені всякого роду ілюзіями емотивного та когнітивного характеру, ми створюємо самі собі різного роду страхи та фобії. Все це створює умови для переходу через межу. Підкреслимо ще раз дуже важливий момент – що постійно зустрічається надмірність в оцінках екстремальних ситуацій. Вона здебільшого емотивна за походженням і нерідко страждає непослідовністю. Але, об'єктивно, вона веде до подолання суто психологічного бар'єру інертності більшості людей, управлінських груп в тому числі. Недарма поборники збереження природи і прихильники ядерно-ракетного роззброєння підтип партій і рухів "зелених" досить давно обрали тактику перебільшень: "Треба добряче налякати людей, щоб зрушити їх з мертвої точки".

У зв'язку з усім сказаним можна виділити ще два види соціального алармізму – конструктивний і неконструктивний. Так, наприклад, екологічний алармізм після Чорнобильської катастрофи виступив проти атомної енергетики взагалі. Між тим, конструктивний алармізм, повинен буде зробити другий крок: почати голосно говорити про те, що насувається енергетична криза, не замовчуючи це. Власне, конструктивний алармізм так і робить: він ініціює розрахунки, прогнози, заходи безпеки і т.п. Подібне ж має відбуватися і в інших видах соціального алармізм, в тому числі з приводу глобальних проблем сучасності, сталого розвитку людства, екології. Соціальний алармізм в цілому, поки він не переступає межу здорового глузду, залишається у багатьох відношеннях корисним і необхідним суспільству і зараз, і надалі. Це соціально необхідний супутник нормального розвитку суспільства. Його функція – вказувати джерело, напрямок, характер і масштаби небезпеки, які загрожують людині. Інакше кажучи, він виконує соціально-захисну і соціально-попереджувальне випереджаючим функції.

Підкреслимо, що соціальний алармізм, екоалармізм в тому числі, містять в собі важливий раціональний момент: вони надають відповідних проблемам статус серйозних соціальних проблем, що потребують до себе серйозного відношення людського соціуму. Для неалармістського визначення даних і майбутніх ситуацій в тих чи інших системах в сучасній науці існують ефективні експертні логіко-математичні, обчислювальні та психолого-аналітичні засоби, методи, моделі і технології. Вони дозволяють отримувати необхідні й досить точні прогностичні дані про майбутнє, які пом'якшують екстремізм оцінок ситуацій з боку соціального алармізм. Історично, всі ми, людство і більшість з нас, долали свої страхи, розвиваючи науку, освіту, інформацію про світ і про себе, не зважаючи фобії, омани, пророцтва, які стаючи з часом все сильніше і сміливіше.

Сьогодні ми лише в першому наближенні розуміємо морально-етичні наслідки вибухового розвитку *Mega-science*. Ніхто не здатний пророчити, ким може стати творець і користувач *Mega-science* через кілька десятиліть для планети Земля з усією її флорою й фауною. Ясно лише одне, – якщо він буде розвивати *Mega-science* з метою зміцнення влади над біокосмосом, антропокосмосом, соціокосмосом, якщо цінність її прийдешніх досягнень буде вимірюватися лише ринковим попитом, – то екзистенціальне значення *Mega-science* завжди буде мати трагічну глибину.

Осмислюючи соціальні наслідки майбутнього прогресу *Mega Science*, соціальні експерти попереджають нас, що вона стрімко прискорює темп змін нашого життя, яке вже зараз впритул

наблизилося до межі психологічної міцності людини. Якщо ж ця тенденція буде продовжуватись ще протягом кількох десятиліть, то межа психологічної міцності людини буде перевершеною. А це значить, що наш планетарний соціум перейде в новий режим еволюції.

Новий режим еволюції соціуму може різко прискорити процес зміни суспільних формацій, що істотно скоротить їх темпоральне існування на планеті, внаслідок чого режим еволюції соціуму зрівняється з частотою зміни поколінь. Що в свою чергу, не дозволить людині своєчасно адаптуватися до техногенного середовища свого існування, а змусить перебувати в стані тофлерівських футуро-стресів, футуро-шоків, футуро-тривоги, які каталізують різке зростання ймовірності антропологічної катастрофи.

Стрімкий прогрес Mega-Science – це гігантський ривок у пізнанні світу. Однак цей ривок збуджує в нас відчуття тривожності, невпевненості перед наукомістким майбутнім, що насувається, відчуття наростаючого конфлікту між грандіозними досягненнями Mega-Science і гуманістичними цінностями. Сьогодні, як наслідок, постає загроза трансформації людини в постлюдину, у гуманітарній сфері з'явилася необхідність по-новому поглянути на виникаючі світоглядні проблеми.

Література:

1. Виндж В. Технологическая Сингулярность / Пер. О.Данилов. – <http://www.computerra.ru/think/35636/>
2. Singularities and Nightmares by David Brin // Nanotechnology Perceptions: A Review of Ultraprecision Engineering and Nanotechnology, Volume 2, No. 1, March 27 2006.
3. Данилов-Данильян В., Лосев К., Рейф И. Кризис мировой цивилизации на весах научного подхода // Наука и жизнь. – № 9, 2005.
4. Хоружий С. С. Проблема постчеловека, или трансформативная антропология глазами синергической антропологии // Философские науки. 2008г, № 2.
5. Петров Б. С. Алармизм и экология: в чём связь? // <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-11821/>

© Горбатюк Т.В., 2011.